03

URBANISMUS

3 · 1 URBANISTICKÁ TYPOLOGIE
3 · 2 URBANISTICKÝ KONTEXT
3 · 3 KRAJINNÉ PRVKY
3 · 4 DOPORUČENÍ

3 · 1 URBANISTICKÁ TYPOLOGIE

3·1·1 LINEÁRNÍ PROSTRANSTVÍ

3·1·2 CENTRÁLNÍ PROSTRANSTVÍ

Mnoho názvů veřejných prostranství v Brně očividně nesedí s jejich podobou. Má to mnoho příčin. Jednou z nich je přechod od klasického urbanismu kompaktního města k urbanismu modernistickému. Ten sice od základu změnil pohled na budování města, ale terminologii si vypůjčil od svého předchůdce.

Budeme-li znovu chtít stavět město kompaktní a vytvářet přitom kvalitní veřejná prostranství, měli bychom umět správně pracovat i se slovy a názvy. A měli bychom vědět, co kvalitnímu prostranství pomůže a co mu ublíží.

3·1·1 LINEÁRNÍ PROSTRANSTVÍ

VNĚJŠÍ LINEÁRNÍ PROSTRANSTVÍ
Níže uvedený slovník ukazuje na bohaté možnosti vytváření různých charakterů ulic, které bohužel nejsou v Brně dostatečně využity. Metropolitní Brno tak například téměř nedisponuje ulicemi metropolitního měřítka a charakteru.

Ulice ve všech svých formách jsou prostranstvími, která je neobtížnější navrhovat a uspořádávat. V omezeném prostoru se setkává mnoho zájmů, jež je třeba koordinovat.

Rozhodujícím hlasem v koordinaci různých zájmů v uličním prostoru nemá být pouze dopravní či technické řešení, ale celkový pohled na charakter a fungování ulice, včetně zohlednění společenských vazeb daných způsobem užívání objektů v ulici.

Podstatné je věnovat ulicím větší péči než dosud a zahrnout do jejich návrhu i požadavky na obyvatelnost, podporovat výsadbu stromů a tvorbu pobytových míst. Je důležité lépe hospodařit s prostorem zejména důsledným sdružováním sítí technické infrastruktury, zklidňováním dopravy a účelným uspořádáváním prvků v prostoru.

Kapacitní dopravní stavby vytvářejí svým monofunkčním účelovým charakterem a současným nerespektováním stávající urbanistické struktury mnoho problematických míst. Proto je důležité je navrhovat a posuzovat podle městských měřítek a z hlediska potřeb obyvatel města, a nikoli tak, jak by byly posuzovány ve volné krajině.

Prostranství dopravních staveb vzniká v dnešní době více než pobytových ploch typu náměstí či parků. Je třeba více pracovat na jejich zapojení do struktury města po estetické, kompoziční a užitné stránce, ale zejména řešit otázku míry a vhodnosti jejich vzniku v konkrétních místech.

Funkčních nástrojů existuje dostatek, ale nejsou obsaženy v normách nebo technických podmínkách, protože jde o nástroje urbanistické a architektonické.

301 Ulice Lidická, Brno

Jedna z nejdůležitějších radiál leží ve stopě bývalé císařské silnice. Tato ulice má potenciál být bulvárem. Je na rovině, obsahuje množství obchodů a služeb, a navíc spojuje důležitá místa ve městě.

Její průměrná šířka je 28 m.

302 Národní třída, Praha

Dimenze budov s římsou ve výšce cca 30 m a parter na výšku dvou pater (cca 8 m) dělá z ulice třídu.

Její průměrná šířka je 27 m .

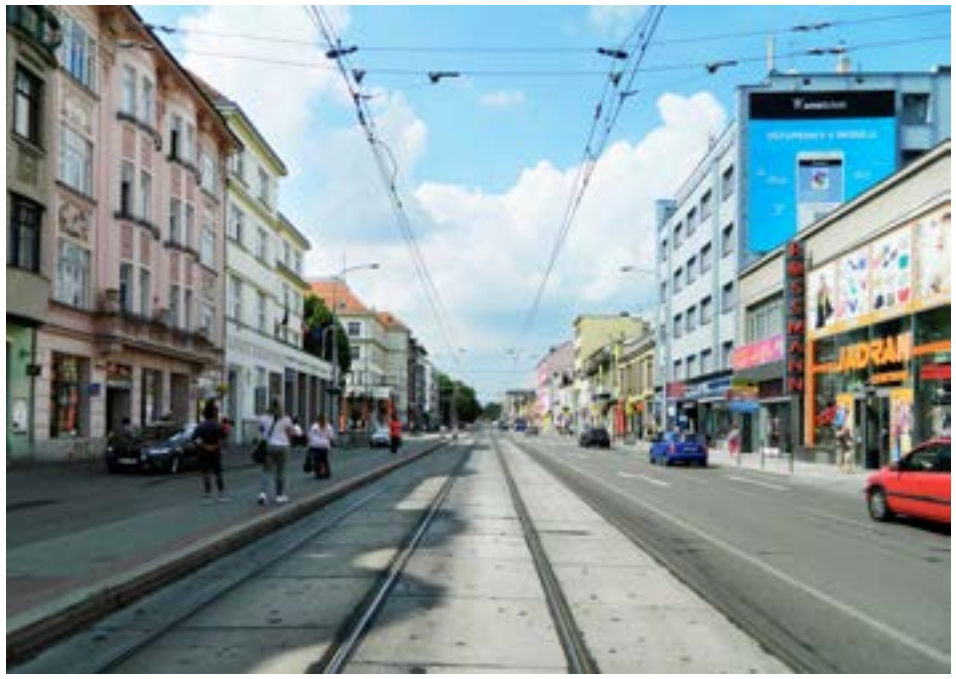

303 Palackého třída, Brno

Ulice s intenzivním obchodním parterem. Náměstí za rohem je spíše relaxačním místem a občasným tržištěm, rozšiřujícím nabídku služeb. Přestože jsou v blízkém okolí tři náměstí, opravdové centrum je zde.

Její průměrná šířka je 26 m.

- **Ulice**

Lineární veřejné prostranství lemované domy. Prostor zajišťující současně prostupnost území, přístup k domům i obytný prostor bezprostředního okolí domů.

Ulice historického centra, např. Česká, Starobrněnská, Kobližná (šířka 8–12 m), Masarykova (15 m).

Komponované ulice přelomu 19. a 20. stol., např. třída Kpt. Jaroše (38 m), Koliště (25 m), Rašínova, Husova, Grohova, Kudelova (18 m).

Ulice vilového předměstí, např. Lerchova, Zemědělská, Březinova (šířka mezi domy 25 m, šířka mezi oplocením 15 m), Trávníky, Havlíčkova (mezi domy 20 m, mezi ploty 10 m).

Ulice připojených obcí – hlavní ulice obcí směřující radiálně do centra města obvykle dosahují šířek 15–20 m, běžné ulice šířky 8–12 m.

Uliční síť modernistických sídlišť je založena na hlavní sběrné komunikaci, při které nestojí budovy procházející sídlištěm. Z té jsou napojené jednostranně zastavěné obytné ulice, nezřídka slepé.

Ulice satelitní výstavby jsou prostorově založeny na stejném schématu jako ulice sídlišť. Hojně se bohužel využívá možnosti minimálních rozměrů šířky uličního prostoru (8 m).

- **Třída**

Široká a komponovaná hlavní ulice velkého měřítka obvykle se stromořadím. Významné místo v urbanistické struktuře města. V Brně například třída Kpt. Jaroše, Palackého třída, Purkyňova nebo Merhautova. Třída Generála Píky nebo Libušina třída nejsou třídami, ale širokými silnicemi, nejsou vymezeny domy, ale svodidly a obrubníky.

- **Bulvár**

Široká ulice velkého měřítka, obvykle vedená v místě zbouraných hradeb nebo zasypaných příkopů po obvodu města. Příčně na bulvár vedou avenue. Bulváry mají obvykle několik řad stromořadí a několik dopravních pásů. V Brně by bulvárem mohlo být například Koliště, ale to je bohužel ulicí s výrazně dopravní funkcí bez velkoměstského charakteru. Nejde o šířku, ale o měřítko.

- **Promenáda**

Pěší ulice nebo nábřeží spíše rekreačního charakteru určená k pohodlným vycházkám. Typické jsou tyto ulice v lázeňských městech. V Brně jako promenáda sloužily parky na bývalých hradbách před výstavbou železničního nádraží.

304 **Nábřeží Otavy, Písek**

Veřejně přístupná široká náplavka umožňuje pohodlný a bezpečný přístup k řece a rozšíření města o veřejná prostranství jiného charakteru i mikroklimatu.

305 **Mendelssohn-Ufer, Lipsko**

Kultivací břehových prostorů a pobytovou úpravou nábřeží v blízkosti městského centra vznikají příjemné zelené a klidné oázy.

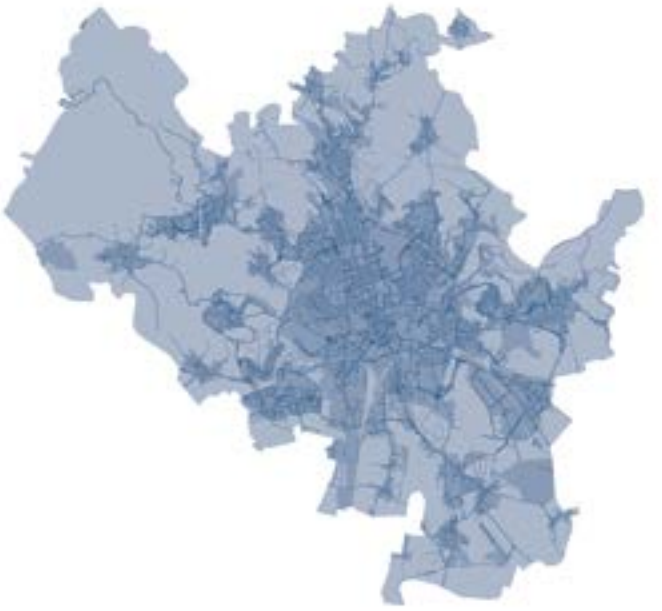

306 **Schéma uliční sítě**

- **Prospekt**

Prospekt je přímá, široká a výstavní ulice velkoměstského měřítka, vedoucí radiálně do centra města. Brno ulici tohoto měřítka nemá. Rozhodně jimi nejsou brněnské radiály. Ty vycházejí z historické zakřivené cestní sítě, jejich měřítko je menší a jejich podoba většinou není založena kompozičním záměrem.

- **Nábřeží**

Nábřeží je ulicí s jednostrannou zástavbou lemující břeh vodní plochy. Nábřeží se od břehu liší zpevněnou úpravou s městským charakterem. Chodník na straně řeky je určen spíše rekreaci a promenádě podél řeky. Součástí nábřeží může být náplavka, plocha nízko nad úrovní hladiny.

VNITŘNÍ LINEÁRNÍ PROSTRANSTVÍ

- **Pasáž, galerie**

Vnitřní prostor domu s převážně komerční funkcí. Pasáž či galerie (ta má větší měřítko než pasáž) nesmí být slepá, ale průchozí, aby nalákala lidi až do zadních částí.

- **Průchod, průjezd**

Vnitřní prostor domu propojující veřejné prostranství ulice se dvorem. Obvykle nemá komerční charakter, není v něm přirozený dohled, a proto představuje riziko v bezpečnosti.

- **Podchod, nadchod**

Představuje možnost překonání prostorové bariéry. Pokud je chápán jako čistě dopravní stavba řešící problém překonání překážky, je v podstatě neobyvatelným úsekem ve struktuře města.

PROSTRANSTVÍ DEFINOVANÁ DOPRAVNÍMI STAVBAMI

- **Komunikace**

Komunikace je podstatnou součástí ulice, ale sama ulici vytvořit nemůže. Mnoho komunikací má název, či se přímo jako ulice jmenuje. V některých případech může toto pojmenování velice komplikovat orientaci (Jedovnická).

- **Parkoviště**

Parkoviště představují esteticky nejméně hodnotný prvek veřejného prostranství, je proto nutné je dobře navrhovat. Velkoplošná parkoviště v kompaktním zastavěném městě by měla být umísťována do dvorů, nikoli na náměstí a volná místa.

- **Estakády a mosty**

Prostory pod estakádami a mosty představují obtížně uchopitelná prostranství. V Brně převažující nízké a široké mosty vytvářejí tmavá a stísněným dojmem působící místa. Tím je velmi omezen jejich pobytový potenciál. Je nutné řešit i estetickou stránku při pohledu zespodu a dostatečné osvětlení.

307 Ulice Gromešova, Brno

Skate park pod mostem výpadovky v Brně Řečkovicích.

Využití prostoru je v pořádku, skatepark ale působí dojmem, že byl vybudován ze zbytků nezpracovaných sousedním ekodvorem. Na první pohled vypadá jako skládka nepotřebného dřevěného nábytku.

308 Skatepark pod mostem, Portland, Oregon, USA

Prostor je nejen kvalitně architektonicky a materiálově řešen, ale i výška a šířka mostu jsou takové, že nevytvářejí temné místo.

309 Schéma ploch hlavních tahů dopravní infrastruktury

3·1·2 CENTRÁLNÍ PROSTRANSTVÍ

Urbanistickou kvalitu města můžeme posuzovat i podle pestrosti hodnotných veřejných prostranství, podle množství krásných staveb či celkového charakteru města.

Bohatá urbanistická struktura je složena z pestré sítě prostranství různých měřítek, náplně a charakteru.

Principem tvorby veřejných prostranství v tradiční zástavbě kompaktního města je tvarování prostoru domy. Většina domů je řadových a významné budovy mají významné postavení solitérů. Zásadním prvkem tohoto principu je existence jasné hranice mezi veřejným a soukromým.

V modernistickém městě v zeleni je princip tvorby obrácen, všechny budovy jsou solitéry, hierarchie je obrácena, veřejné prostranství nemá jasné hranice a ta nevede ani mezi veřejným a soukromým.

Tyto dva koncepty představují principy, v nichž je podoba veřejného prostranství komponována.

Existuje však mnoho míst, kde veřejná prostranství ani zástavba nejsou komponovány vůbec anebo pouze částečně. Jde zejména o okolí segregovaných dopravních staveb, zastavěná území dostupná pouze autem či mix různě zastavěných území – periferii.

VNĚJŠÍ CENTRÁLNÍ PROSTRANSTVÍ

- **Náměstí**

Je volným místem v urbanistické struktuře umožňujícím shromažďování a společenský život obce. Náměstí je vnímáno jako střed obce, hlavní prostranství zakládající hierarchickou urbanistickou strukturu. Jeho účel a podoba mohou být různé. Náměstí je však vždy místo vymezené domy, viz např. Zelný trh. V modernistické zástavbě sídlišť náměstí jako prostranství definované budovami obvykle neexistují. Náměstí zastupují „střediska“, vytvořená obvykle na půdorysu atria.

- **Náměstíčko, piazzetta**

Menší volný prostor ohraničený domy. Měřítkem je menší než náměstí, nabízí intimnější prostor.

310 Zelný trh, Brno

Jeden z kvalitních příkladů rekonstrukce stávajícího živého náměstí v historickém centru města.

311 Palachovo náměstí, Brno

Příklad novodobého pojetí náměstí. V podstatě jde spíše o dvůr či zahradu než náměstí. Prostranství je mimo obytnou zástavbu a neslouží společenským potřebám obce, ale rekreaci zaměstnanců okolních firem. Celá oblast je závislá na automobilové dopravě.

Nejpodstatnější je však fakt, že jde o veřejné prostranství v soukromém vlastnictví. Takové místo je sice upravené, mohou v něm však platit pravidla odlišná od ryze veřejných ploch. Zahraniční polemiky o tomto druhu prostranství hovoří o pravidlech netolerujících výstřední chování, hudební produkci, drobný prodej, hlučné skupiny včetně hrajících si dětí a samozřejmě projevování politických názorů. Problémem není ani to, že taková místa existují, jako to, že jsou téměř k nerozeznání od běžných veřejných prostranství. Prozradí je pouze sterilní prostředí a přítomnost ochranky.

312 Schéma umístění centrálních prostranství

- **Předprostor budovy**

V tradičním urbanismu byly významné budovy umísťovány na náměstí anebo náměstí či piazzetty před těmito budovami vznikaly. Jde o volný prostor před vstupem, umožňující nejen rozptyl lidí, ale i kompozici budovy ve vztahu s prostorem, tedy cíleně vytvořené a komponované místo.

- **Prostory okolo solitérních budov**

Prostory okolo solitérních budov jsou obvykle komponovány společně s danou budovou. V případě modernistických solitérních budov zasazených necitlivě do urbanistické struktury kompaktního města (např. Bílý dům, hotel International) byla tato místa často komponována jako okrasná zeleň bez pobytové funkce. Případně měla zeleň zakrývat holé štíty sousedních budov. Toto schéma není vůči veřejným prostranstvím moc štědré, zeleň je v podstatě bariérou oddělující ulici od domu.

- **Náves**

Centrální prostor vesnice. Často nese název náměstí, měřítkem a vybavením službami je však zcela odlišná.

- **Místo, pobytové místo**

Na pobytovém místě se mohou lidé zastavit a strávit nějaký čas. Je to místo obvykle stranou dopravy i hlavního proudu lidí. Místo je buď uzavřené do sebe (do prostoru), nebo je orientováno jedním směrem (k vyhlídce, ulici či řece). Pobytové místo může být součástí ulice, náměstí či parku. Náměstí či park má obvykle několik pobytových míst různých charakterů.

- **Parky, zahrady, sady, hřbitovy**

Představují prostorově rozlehlé plochy zeleně doplňující urbanistickou strukturu kompaktního města o místa vytvářená převážně vegetací. Parky slouží pro rekreační, sportovní, kulturní a společenské účely. Zahrady a sady jsou primárně pozemky využívané k pěstování plodin a člení se dle svého účelu. Mnoho zahrad v kompaktním městě ztratilo svoji produkční funkci a jsou využívány rekreačně. Zahrádkářské kolonie v městském intravilánu sice urbanisticky člení město, nejsou ale veřejně přístupné. Hřbitovy jsou primárně plochy určené k pohřbívání, většinou s hojnou vegetací. Mají omezenou přístupnost danou otevíracími hodinami.

- **Sídlištní zeleň**

Je kompozičně svázána s urbanismem sídliště a vytváří město v zeleni. Její charakter je v každém sídlišti jiný a je ovlivněn hustotou zástavby a využitím zpevněných ploch.

313 **Park Lužánky, Brno**

Lužánky patří k nejstarším městským parkům u nás. Mnohým obyvatelům města poskytují útočiště, zvláště v horkých letních měsících. Existence tohoto parku výrazně zlepšuje kvalitu života obyvatelům okolních budov, čtvrti i celého města.

314 **Sady Národního odboje, Brno**

Přidané aktivity zvyšují atraktivitu místa a přivádějí život do veřejných prostranství.

315 **Schéma rozmístění veřejně přístupných vnitrobloků**

- **Prostory pro veřejnou hromadnou dopravu**

Jedná se o specifická místa, která jsou obvykle součástí základní urbanistické struktury města (náměstí, ulice, budovy, bloky), anebo jsou zcela oddělena (letiště). Pokud jsou řešena jako čistě dopravní stavby s upřednostněním pohybu vozidel, generují často problémy spojené s přístupností, přehledností, měřítkem apod. Nejsou městotvorná. Zejména kapacitní dopravní stavby, jako například terminály, velmi ovlivňují charakter prostranství, proto je nutné řešit je individuálně s ohledem na urbanismus a architekturu místa. S větším množstvím lidí stoupají nároky na pobytová místa, ubývá přehlednosti a pocitu bezpečí. Tato místa je nutné komponovat zejména z hlediska jejich užívání lidmi.

VNITŘNÍ CENTRÁLNÍ PROSTRANSTVÍ

- **Vnitroblok**

Vnitřní prostory městských bloků mohou být do jisté míry veřejně přístupné. Vnitrobloky tak vytvářejí poloveřejná či polosoukromá prostranství. Prostor vnitrobloků primárně slouží obyvatelům bloku k rekreaci, ale svým pojetím může fungovat jako místo klidu uprostřed rušného města a do jisté míry suplovat funkci městského parku. Proto musí být jednoznačnou snahou maximální zachování stávající zeleně ve vnitroblocích. Realizace veřejných parků ve vnitroblocích, nahrazující chudou urbanistickou strukturu neobsahující parky, však může být zdrojem nebezpečí z důvodů uzavřenosti, odlehlosti a narušování soukromí. Tyto parky by měly být na noc zamykány a bez veřejného osvětlení.

- **Dvůr**

Uzavřené neveřejné místo převážně hospodářského nebo užitkového charakteru. Dvorem může být myšlen vnitroblok, ale i pozemek obehnaný zdí (např. sběrný dvůr).

- **Dvorana**

Zastřešený vnitřní prostor budovy.

- **Atrium**

Tento pojem z řecké a římské architektury označuje vnitřní dvůr, do nějž jsou orientovány obytné místnosti. Princip atrií byl využíván při tvorbě obchodních středisek v sídlištích. Atrium v tomto případě mělo nahradit náměstí. Je otázkou, zdali jejich soumrak nepřivodila spíše doba neumožňující soukromé podnikání a svobodné shromažďování, než urbanistický koncept, neboť soudobé formy nákupních galerií představují v podstatě stejný, byť vylepšený princip.

316 **Drážďany, Německo**

Příklad toho, jak může být řešen vnitroblok v nové výstavbě.

317 **Dvorana budovy hlavního nádraží, Brno**

318 **Obzor, Lesná**

Bývalé okrskové centrum sídliště Lesná bylo navrženo jako přístupné atrium s komerční funkcí.

3 · 2 URBANISTICKÝ KONTEXT

3 · 2 · 1 HISTORICKÉ CENTRUM
3 · 2 · 2 KOMPAKTNÍ MĚSTO
3 · 2 · 3 PŘÍMĚSTSKÁ ZÁSTAVBA VENKOVSKÉHO CHARAKTERU
3 · 2 · 4 PŘÍMĚSTSKÁ ZÁSTAVBA SÍDLIŠTNÍHO CHARAKTERU
3 · 2 · 5 AREÁLY, KAMPUSY, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ ZÓNY

Způsob zastavění i velikost pozemků výrazně určuje charakter jednotlivých městských částí i podoby veřejných prostranství. Vytváří tak tzv. kontext, rámec. Tento rámec byl v minulosti často založen zastavovacím plánem, jehož naplnění je dobré stále ctít, neboť jde často o jediný plán, který pro danou oblast máme.

K jakékoli zásadní změně charakteru musí být opravdu dobrý důvod. Kvalitní vstup do území vždy určitým způsobem respektuje kontext.

3 · 2 · 1 HISTORICKÉ CENTRUM

Historické centrum je specifickou částí kompaktního města s výraznou historickou, kulturní a společenskou hodnotou.

Rostlá struktura blokové zástavby utváří ráz veřejných prostranství v historickém centru města. Nepravidelné tvary bloků domů vytváří pro historické centrum charakteristickou rozmanitost tvarů veřejných prostranství. V centru najdeme množství náměstí, piazzett a zákoutí propojených hustou sítí úzkých ulic, pasáží a průchodů.

Mezi významná veřejná prostranství historického centra patří také rozsáhlé plochy parkové zeleně v místě hradebního okruhu, na kopci kolem hradu Špilberk a na terasách pod Petrovem.

Pro historické centrum města je typická pestrost druhů prostranství, jejich koncentrace na malém území, jejich měřítko, to vše ve spojitosti s atraktivními fasádami a reprezentativním obchodním parterem. Možnost trávit zde volný čas je jedna z hodnot, které do centra přitahují život.

Centrum města je ze své podstaty těžištěm celoměstského společenského života.

- Veřejným prostranstvím nacházejícím se v centru města náleží reprezentativní charakter, společně s budovami tvoří obraz města.
- Zásahy do veřejných prostranství vyžadují schopnost citlivě reagovat na kontext okolí, chránit historické hodnoty, nová řešení musí vždy do území vnášet vysokou kvalitu.
- U jednotlivých konkrétních prvků musí být kladen důraz na kvalitní trvanlivý materiál a řemeslně precizní provedení detailu.
- Pro zachování a rozvoj hodnot centra města je důležité vytvářet koncepční materiály definující podobu a charakter jednotlivých prvků a součástí veřejných prostranství.

319 Ulice Masarykova – příklad ulice v historickém centru města

Jedná se o oblast vymezenou hranicí Městské památkové rezervace.

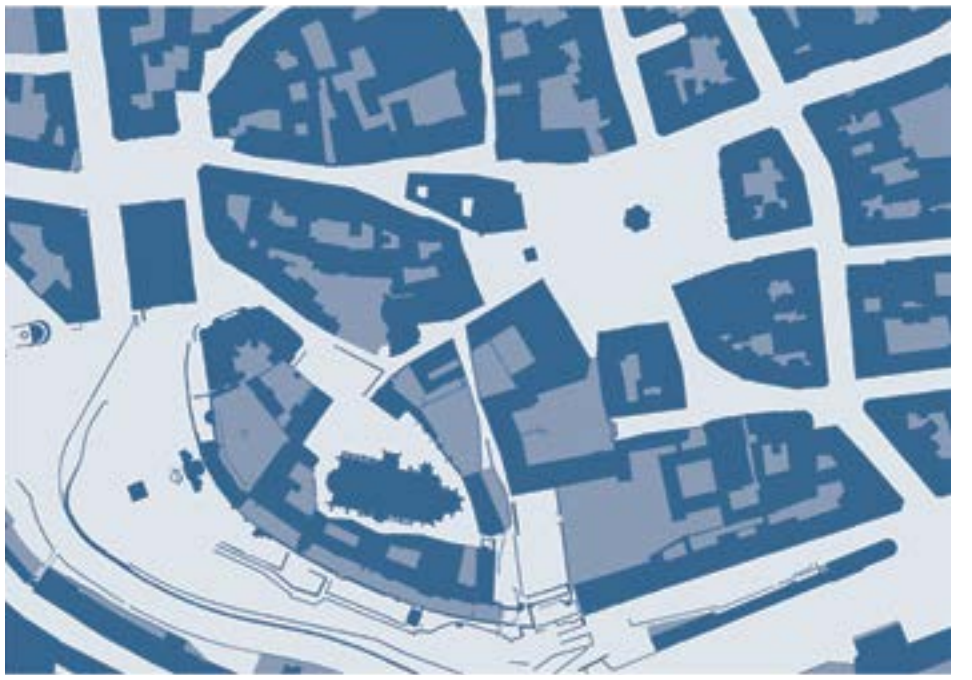

320 Schéma soukromých a veřejných ploch – historické centrum

Výřez cca 500x350 m = 100 %
Procentuální podíl jednotlivých ploch:

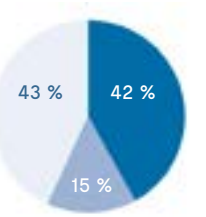

zastavěná plocha

soukromé pozemky

veřejné prostranství

321 Schéma veřejných prostranství (zpevněné plochy, zeleň) – historické centrum

Výřez cca 500x350 m = 100 %
Procentuální podíl jednotlivých ploch:

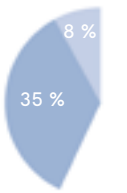

veřejná zeleň

zpevněné plochy

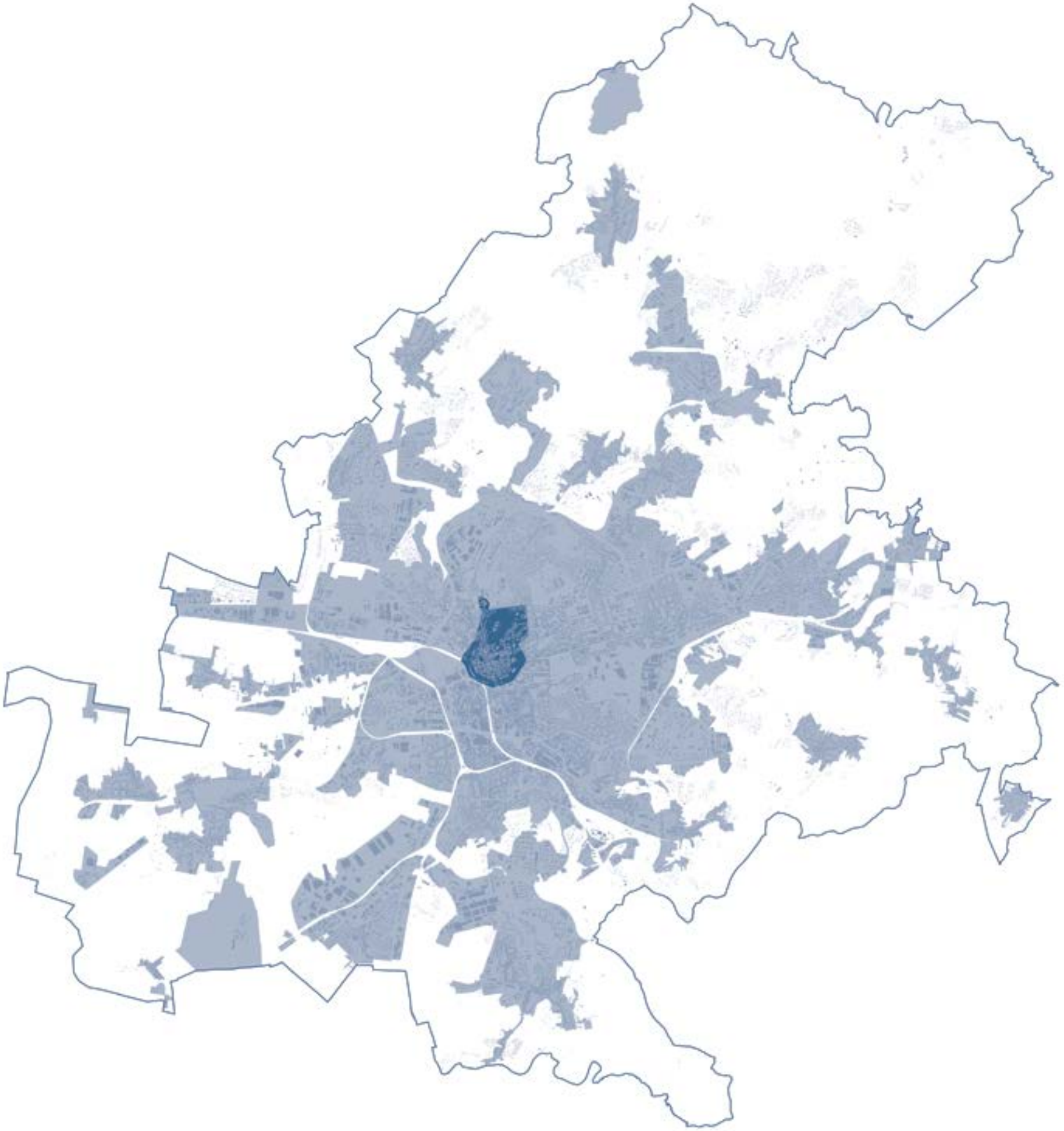

322 Celoměstské schéma s vyznačením historického centra

3 · 2 · 2
KOMPAKTNÍ MĚSTO

Pro potřeby této knihy označujeme území města od hranice městské památkové rezervace až po okrajové části jako tzv. „kompaktní město".

Kompaktní město je souvisle zastavěné území skládající se z různých funkcí a různých způsobů zastavění (geometrie, hustota, měřítko, funkce). Střídají se zde pohlcené rostlé vsi, vilové čtvrti, sídliště, kompaktní obytné soubory a areály.

Z hlediska veřejných prostranství je pro tuto oblast typické malé zastoupení centrálních společenských prostranství (náměstí) a koncentrace společenských funkcí v ulicích. Další charakteristikou může být všudypřítomná dopravní funkce ulic.

Nejčastějším typem veřejného prostranství kompaktního města je ulice. Lineární prostor, jehož výraz se mění v závislosti na okolním typu zástavby, na aktivitě a atraktivitě domovního parteru, na výskytu zastávek hromadné dopravy. Ulice, jež nese společensko obchodní funkci, se velmi často stává lokálním centrem a nahrazuje tak náměstí, které v daném území chybí (Husitská/Palackého, Minská/Horova, Vídeňská, Táborská).

Více než jinde se v této oblasti setkává mnoho protichůdných požadavků.

- Na kvalitu veřejných prostranství kompaktního města má zásadní vliv to, jak racionálně umíme pracovat s dopravou, jak dokážeme skloubit dopravní funkci ulice s požadovanou funkcí pobytovou a jak dokážeme do systému zapojit městskou zeleň.

- Doporučujeme posilovat identitu místních center (náměstí, části ulic, důležitá místa) a výrazně upřednostnit jejich společenskou funkci a charakter před dopravou.

- Vyvažovat dominantní dopravní funkci a podobu prostranství realizací funkčních zelených ploch (parky, zahrady, vnitrobloky).

- Při neustálém tlaku na novou výstavbu a rekonstrukce stávajících budov je vhodné a zodpovědné mít plán rozvoje, který definuje věci jako charakter a měřítko místa, uliční čáru, výšku staveb, barevnost apod.

323 Palackého třída – příklad ulice v kompaktní městské zástavbě

Oblast přiléhající k historickému městskému centru zahrnuje části následujících městských částí: Královo Pole, Brno–sever, Židenice, Brno–střed, Černovice, Brno–jih, Bohunice, Starý Lískovec, Jundrov, Žabovřesky, Komín, Řečkovice a Maloměřice a Obřany.

324 Schéma soukromých a veřejných ploch – širší centrum

Výřez cca 500x350 m = 100 %
Procentuální podíl jednotlivých ploch:

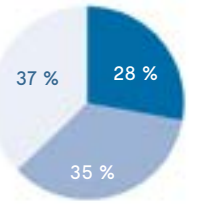

zastavěná plocha

soukromé pozemky

veřejné prostranství

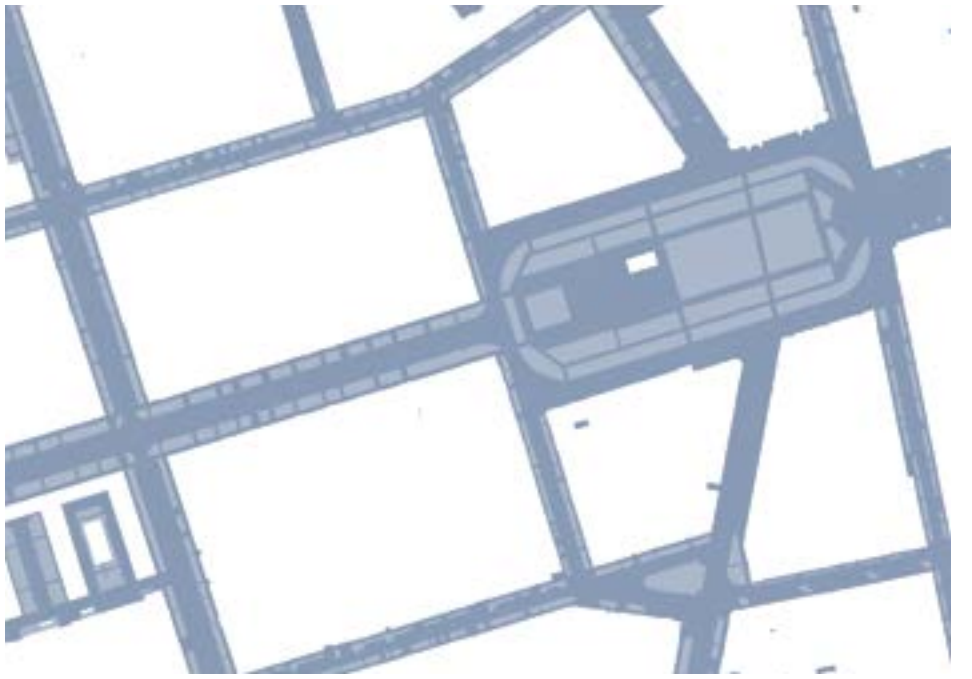

325 Schéma veřejných prostranství (zpevněné plochy, zeleň) – širší centrum

Výřez cca 500x350 m = 100 %
Procentuální podíl jednotlivých ploch:

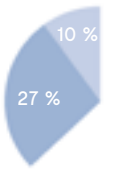

veřejná zeleň

zpevněné plochy

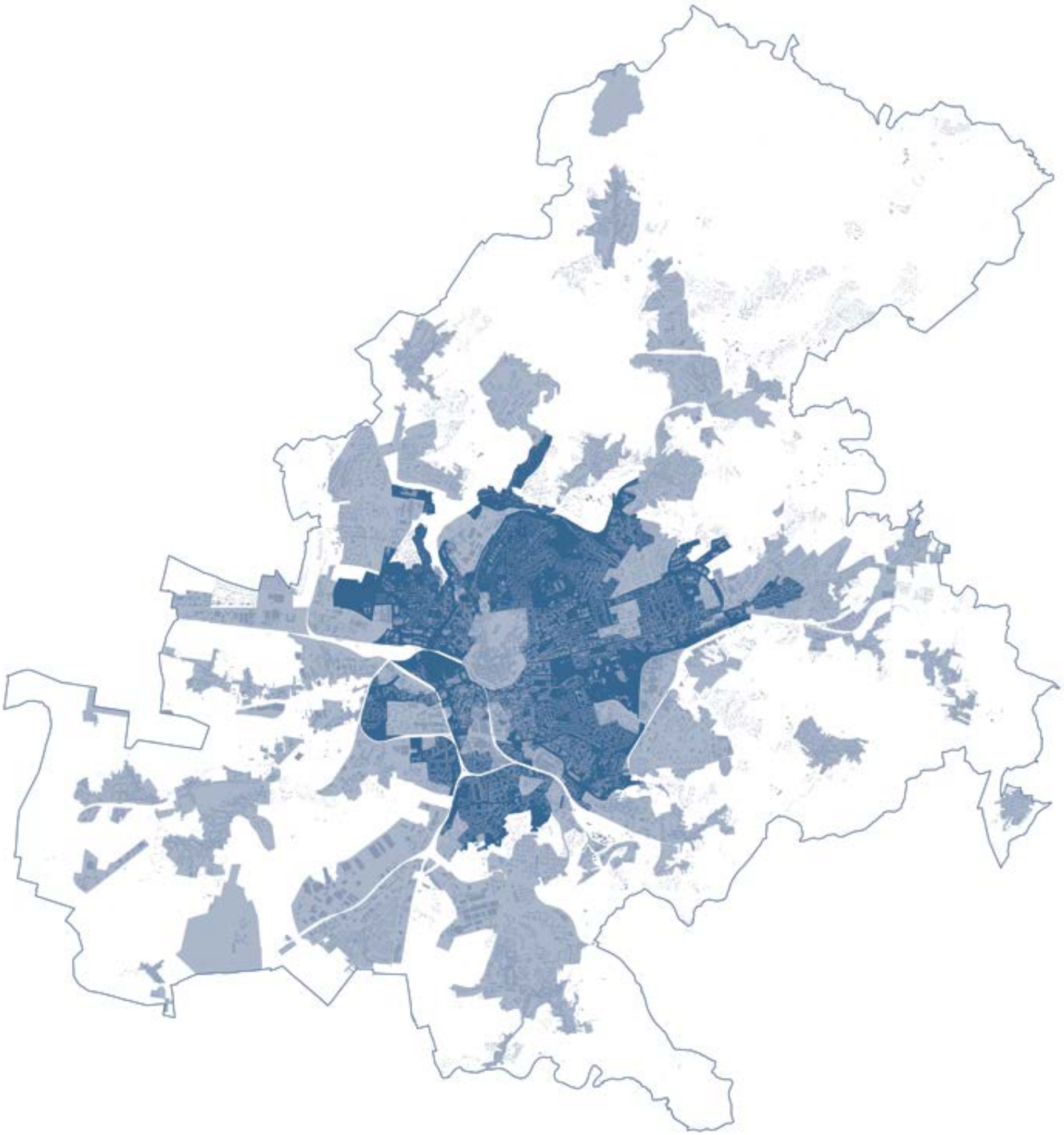

326 Celoměstské schéma s vyznačením kompaktního města

3 · 2 · 3 PŘÍMĚSTSKÁ ZÁSTAVBA VENKOVSKÉHO CHARAKTERU

Jednotlivé v minulosti samostatné a soběstačné vesnice mají ve svých centrálních částech vlastní rostlou strukturu danou historickým vývojem.

Hlavní veřejné prostranství, kde se scházejí lidé, bývá tvořeno návsí nebo alespoň rozšířeným prostorem před koloniálem, hospodou, radnicí či kapličkou.

- Pro centra příměstských obcí platí podobně jako pro historický střed města důraz na kontext a respekt ke stávajícím urbanistickým a architektonickým hodnotám.
- Při navrhování zásahů do těchto veřejných prostranství je vhodné zachovat stávající měřítko a podpořit lokální charakter, místní zvyklosti.
- Při neustálém tlaku na novou výstavbu a rekonstrukce stávajících budov je vhodné a zodpovědné mít plán rozvoje, který definuje věci jako charakter a měřítko místa, uliční čáru, výšku staveb, barevnost apod.
- Je vhodné podpořit možnost společenského života tvorbou míst menších měřítek před společenskými budovami (kostel, obchod, škola, kulturní dům, restaurace). Tato místa je vhodné vzájemně propojovat do bezpečné prostupné sítě.

327 **Náměstí Karla IV. – příklad prostranství v příměstské zástavbě venkovského charakteru**

Jsou zde zahrnuty venkovské struktury původních obcí Maloměřice, Obřany (MČ Maloměřice a Obřany), Líšeň (MČ Líšeň), Slatina (MČ Slatina), Brněnské Ivanovice, Tuřany, Holásky, Dvorská (MČ Tuřany), Chrlice (MČ Chrlice), Přízřenice, Dolní Heršpice, Horní Heršpice (MČ Brno-jih), Černovice (MČ Černovice), Bohunice (MČ Bohunice), Starý Lískovec (MČ Starý Lískovec), Nový Lískovec (MČ Nový Lískovec), Bosonohy (MČ Bosonohy), Kohoutovice (MČ Kohoutovice), Jundrov (MČ Jundrov), Komín (MČ Komín), Bystrc (MČ Bystrc), Žebětín (MČ Žebětín), Kníničky (MČ Kníničky), Medlánky (MČ Medlánky), Řečkovice, Mokrá Hora (MČ Řečkovice a Mokrá Hora), Ivanovice (MČ Ivanovice), Jehnice (MČ Jehnice), Ořešín (MČ Ořešín), Útěchov, Soběšice (MČ Brno–sever). Dále jsou zde zahrnuty zachované dělnické kolonie Kamenná čtvrť, Černovičky, Stránská, Slatinka, Divišova čtvrť, Písečník, Myslínova.

328 **Schéma soukromých a veřejných ploch – zástavba venkovského charakteru**

Výřez cca 500x350 m = 100 %
Procentuální podíl jednotlivých ploch:

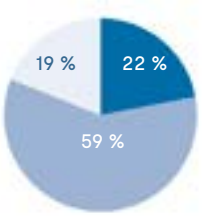

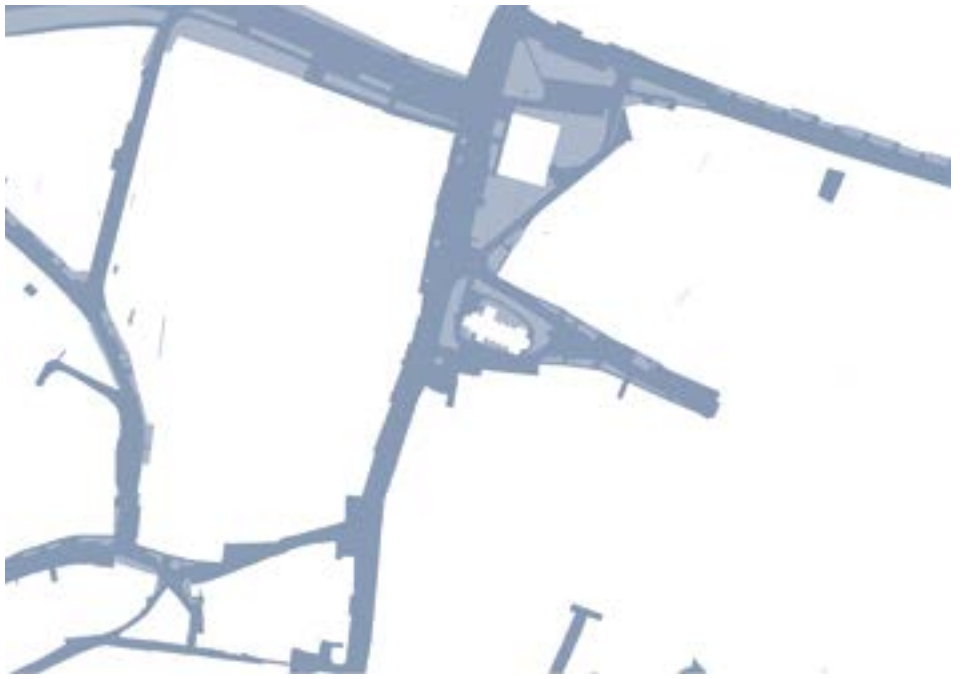

329 **Schéma veřejných prostranství (zpevněné plochy, zeleň) – zástavba venkovského charakteru**

Výřez cca 500x350 m = 100 %
Procentuální podíl jednotlivých ploch:

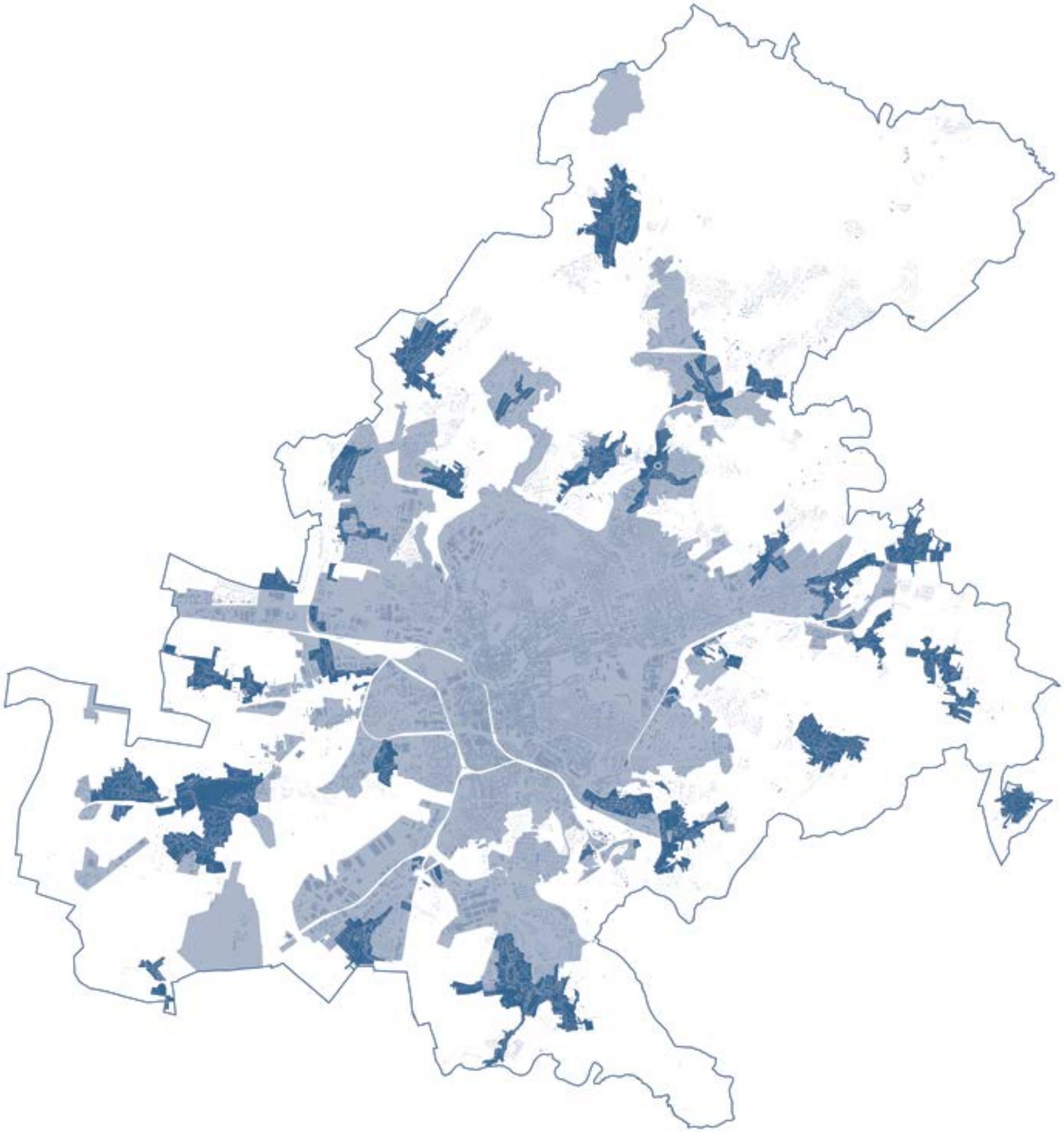

330 Celoměstské schéma s vyznačením zástavby venkovského charakteru

3 · 2 · 4 PŘÍMĚSTSKÁ ZÁSTAVBA SÍDLIŠTNÍHO CHARAKTERU

Zcela odlišný způsob plánování zástavby, užívaný v rozmezí šedesátých až osmdesátých let, má zásadní vliv na strukturu, tvar a rozlohu veřejných prostranství.

Opuštění klasické koncepce blokové zástavby a její nahrazení rozvolněnou zástavbou domy výrazně lineárního či naopak bodového charakteru obklopených zelení znamená zcela odlišné vnímání veřejných prostranství. Ta zde nejsou jasně ohraničena, naopak vzájemně se prolínají. Prostory jako ulice a náměstí se na sídlištích mnohdy ve své zažité formě vůbec nevyskytují.

Monofunkční bytové domy postrádají atraktivní parter, který by předurčoval okolní veřejný prostor k pobytu. Náměstí jsou nahrazena tzv. společenskými centry, která většinou sice fungují, ale mají pouze úzce lokální význam.

- Zatraktivnění sídlištních ulic vnesením funkcí a opatření podporujících pobyt v nich, stejně jako posílení společenské úlohy center, bude mít pozitivní vliv na kvalitu bydlení.

- Každé jednotlivé sídliště je jedinečné svým umístěním v krajině, rozlohou, dobou svého vzniku a požadavky, které mělo splňovat. Z toho vyplývá nutnost přistupovat ke každému sídlišti individuálně a koncepčně s ohledem na jeho historii, možnosti a limity.

331 Ulice Mozolky – příklad veřejného prostranství v příměstské zástavbě sídlištního charakteru

Zahrnují oblasti monofunkčních modernistických sídlišť, která vznikala od 60. let po současnost a také novou zástavbu obytných souborů.

Jsou zde zahrnuta sídliště Lesná, Černá Pole (MČ Brno–sever), Obřany (MČ Maloměřice a Obřany), Skopalíkova, Stará Osada, Juliánov (MČ Židenice), Vinohrady (MČ Vinohrady), Líšeň (MČ Líšeň), Slatina, u Tuřanky, Kigginsova (MČ Slatina), Černovice (MČ Černovice), Komárov (MČ Brno–jih), Bohunice (MČ Bohunice), Starý Lískovec (MČ Starý Lískovec), Nový Lískovec (MČ Nový Lískovec), Kohoutovice (MČ Kohoutovice), Jundrov (MČ Jundrov), Žabovřesky (MČ Žabovřesky), Komín (MČ Komín), Bystrc I, Bystrc II, Kamechy (MČ Bystrc), Královo Pole, Sadová (MČ Královo Pole), Medlánky (MČ Medlánky), Řečkovice (MČ Řečkovice).

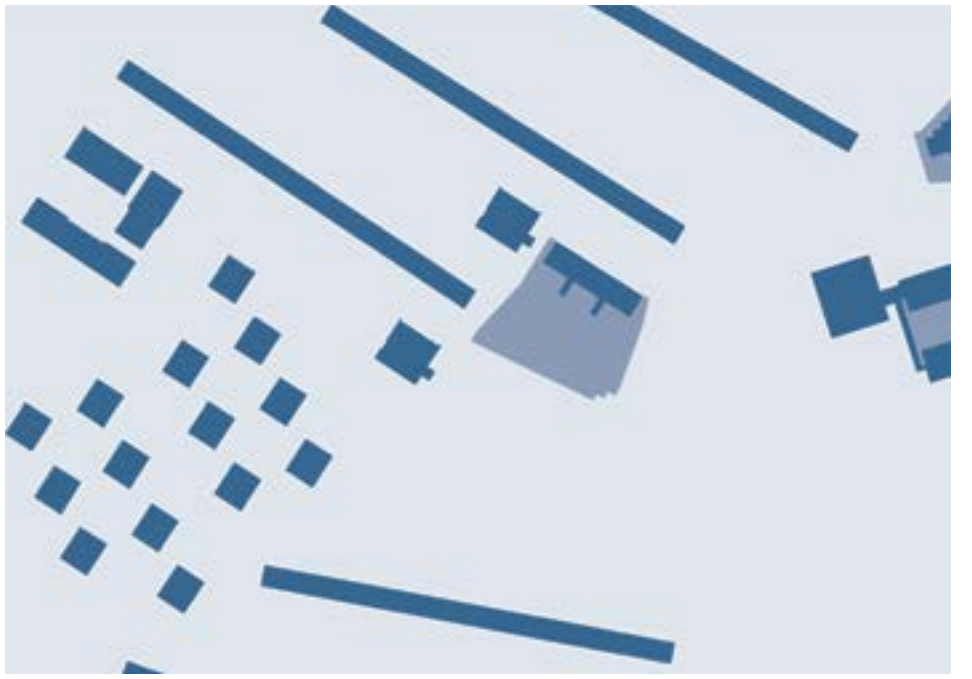

332 Schéma soukromých a veřejných ploch – zástavba sídlištního charakteru

Výřez cca 500x350 m = 100 %

Procentuální podíl jednotlivých ploch:

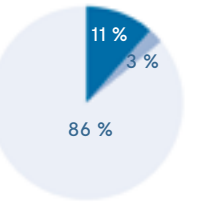

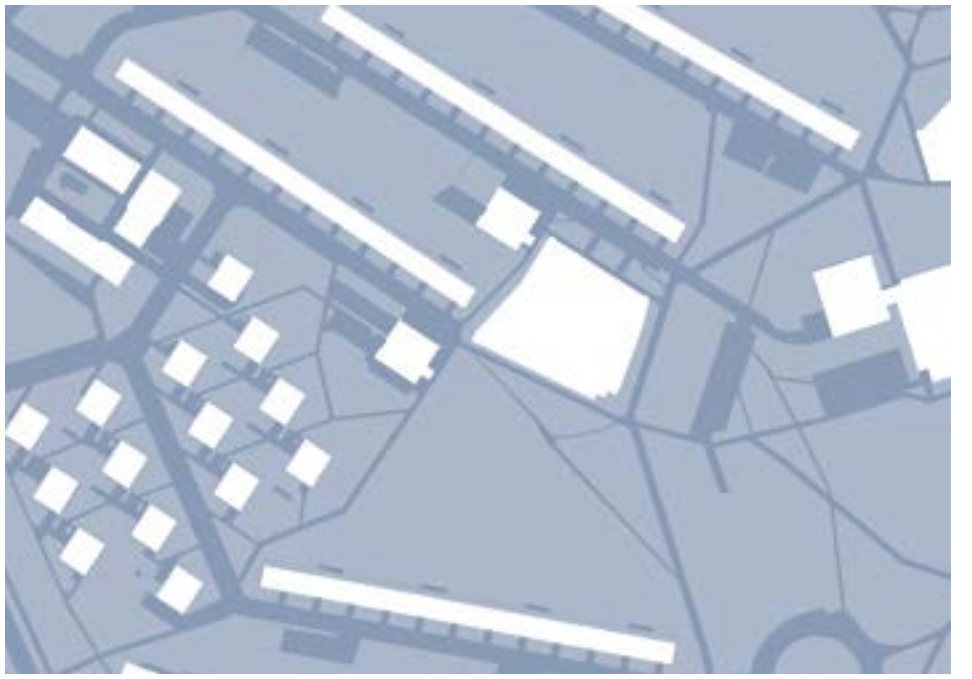

333 Schéma veřejných prostranství (zpevněné plochy, zeleň) – zástavba sídlištního charakteru

Výřez cca 500x350 m = 100 %

Procentuální podíl jednotlivých ploch:

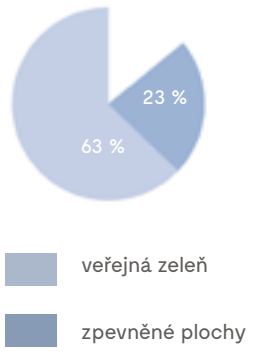

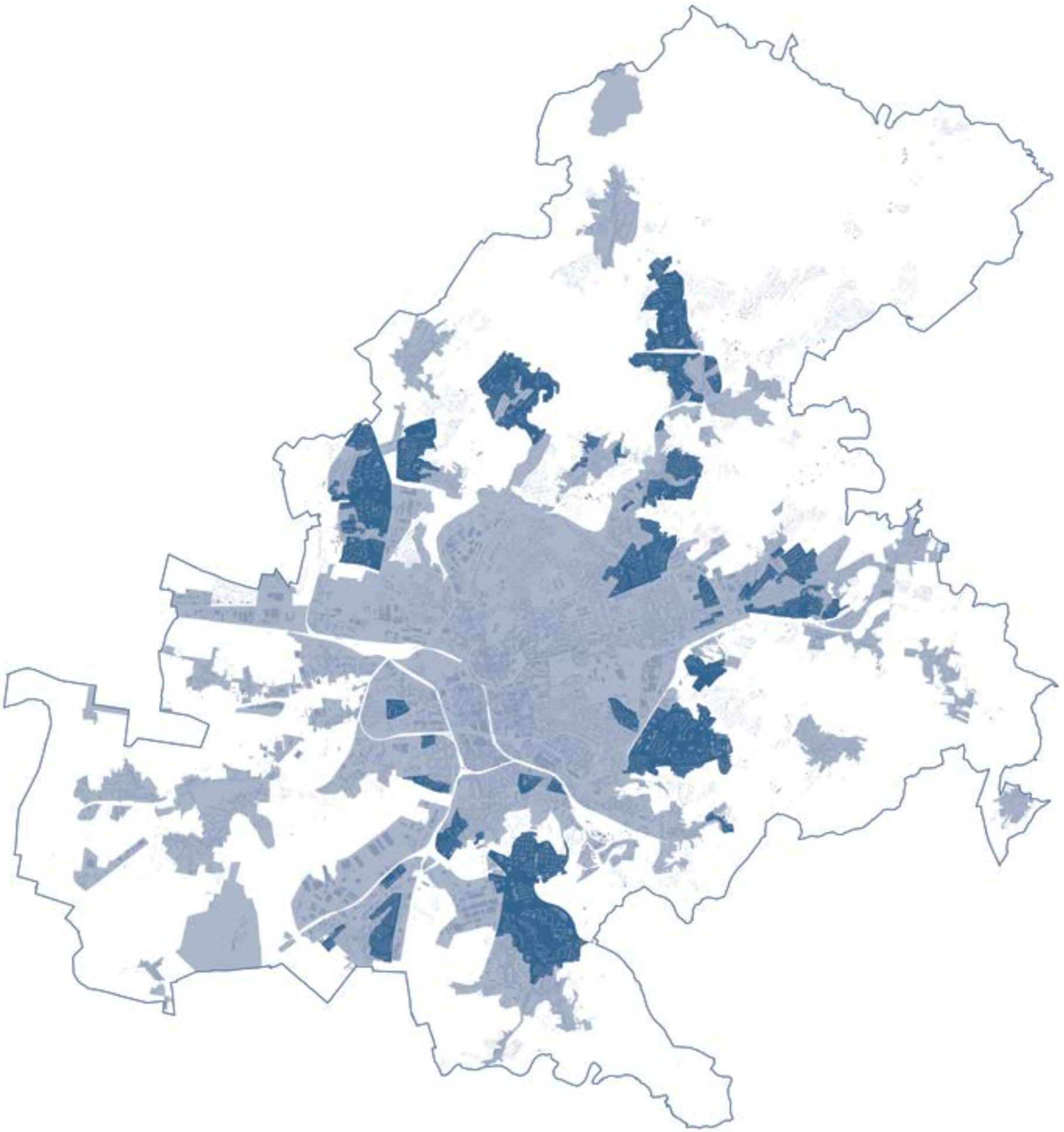

334 Celoměstské schéma s vyznačením zástavby sídlištního charakteru

3 · 2 · 5
AREÁLY, KAMPUSY, PRŮMYSLOVÉ A OBCHODNÍ ZÓNY

Součástí struktury města jsou také areály sloužící průmyslu, zemědělství, dopravě, zdravotnictví, školství, sportu, obchodu, zábavě apod.

Tato rozsáhlá území mohou být veřejnosti buď úplně uzavřená, nebo přístupná v určitou denní dobu. Od běžného veřejného prostoru jsou oddělena plotem nebo zdí a většinou vytváří v území bariéru.

- Promyšlené a kvalitně zpracované veřejné prostranství obklopující tyto rozsáhlé zóny může výrazně napomoci integraci areálů do okolní struktury města, aniž by negativně ovlivňovaly a degradovaly své okolí.

- Primárně je vhodné realizovat kultivovanou hranici (budovy s obchodním parterem, esteticky a spolu se zelení řešené zdi a oplocení, redukce reklam apod.).

335 Ulice Netroufalky – příklad veřejného prostranství univerzitního kampusu

Jsou zde zahrnuty vybrané komerční, výrobní, zemědělské, sportovní, zdravotnické, vojenské, dopravní a kulturní areály, které svojí rozlohou a umístěním vytvářejí bariéru prostupnosti území. Jsou charakteristické omezenou přístupností a nízkým provázáním se svým okolím. Patří sem například Masarykův okruh, BVV, FN u sv. Anny, Pivovar Starobrno, areály plynáren a tepláren, univerzitní kampus Bohunice, Zoo Brno, CT Park Masná, areály obchodních center, Černovické terasy, První brněnská strojírna, Zbrojovka, areál spalovny, kasárna Židenice a Černá Pole, Zetor, letiště Brno Tuřany a Medlánky, Agro Tuřany, vozovny Pisárky, Medlánky a Komín a mnohé další areály.

336 Schéma soukromých a veřejných ploch – průmyslové a obchodní zóny

Výřez cca 500x350 m = 100 %
Procentuální podíl jednotlivých ploch:

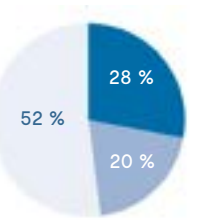

zastavěná plocha

soukromé pozemky

veřejné prostranství

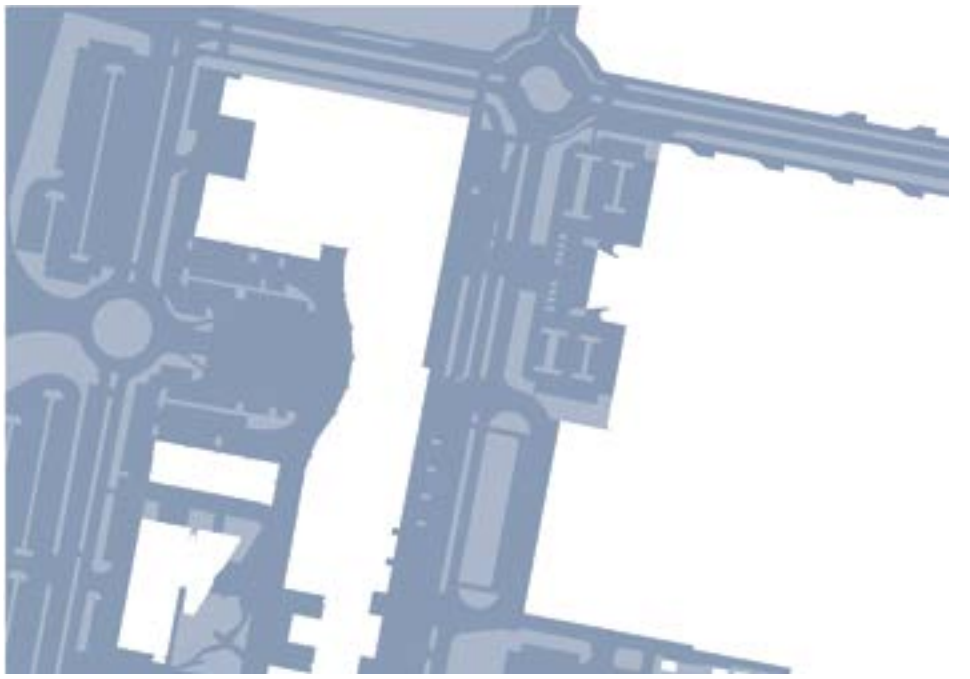

337 Schéma veřejných prostranství (zpevněné plochy, zeleň) – průmyslové a obchodní zóny

Výřez cca 500x350 m = 100 %
Procentuální podíl jednotlivých ploch:

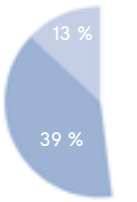

veřejná zeleň

zpevněné plochy

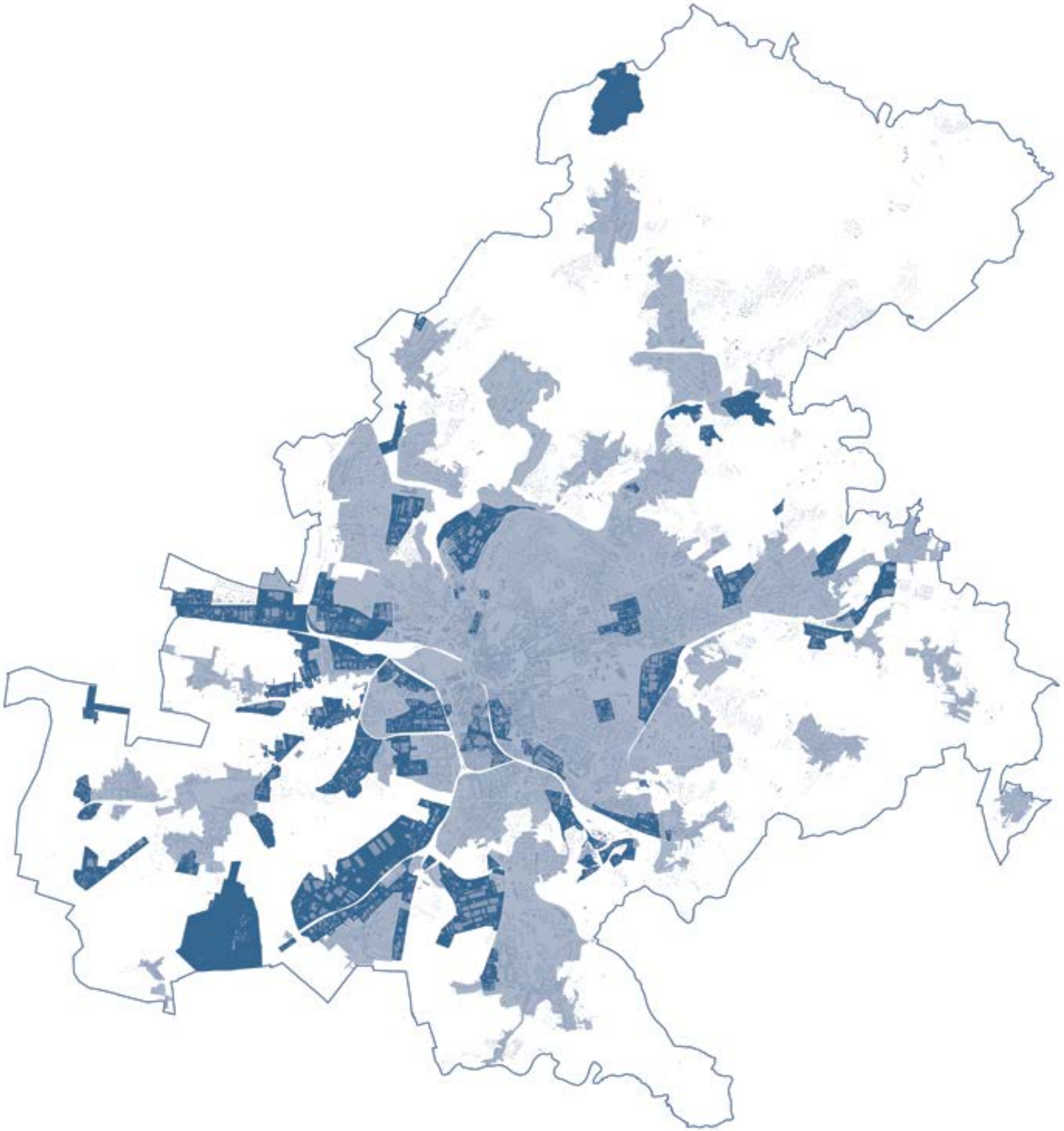

338 Celoměstské schéma s vyznačením areálů, kampusů, průmyslových a obchodních zón

3 · 3 PŘÍMĚSTSKÁ KRAJINA

3 · 3 · 1 KRAJINNÝ RÁMEC MĚSTA
3 · 3 · 2 PŘEHRADA
3 · 3 · 3 PRAMENY A VODNÍ TOKY
3 · 3 · 4 PROTIPOVODŇOVÁ OPATŘENÍ NA VODNÍCH TOCÍCH
3 · 3 · 5 POBYTOVÁ MÍSTA V KRAJINĚ

Krajina a přírodní okolí města z hlediska legislativy veřejnými prostranstvími nejsou. Vztahuje se na ně ale Zákon o ochraně přírody a krajiny, který definuje právo na volný průchod přes určité druhy pozemků (typicky pole, louky a pastviny) za určitých podmínek. Volný vstup do lesa definuje Lesní zákon.

Veřejná přístupnost okolí města tak výrazně zvyšuje kvalitu života ve městě a rozšiřuje možnosti trávení volného času.

339 Celoměstské schéma s vyznačením příměstské krajiny na území města.

Schéma nezahrnuje významné krajinné prvky v zastavěné oblasti.

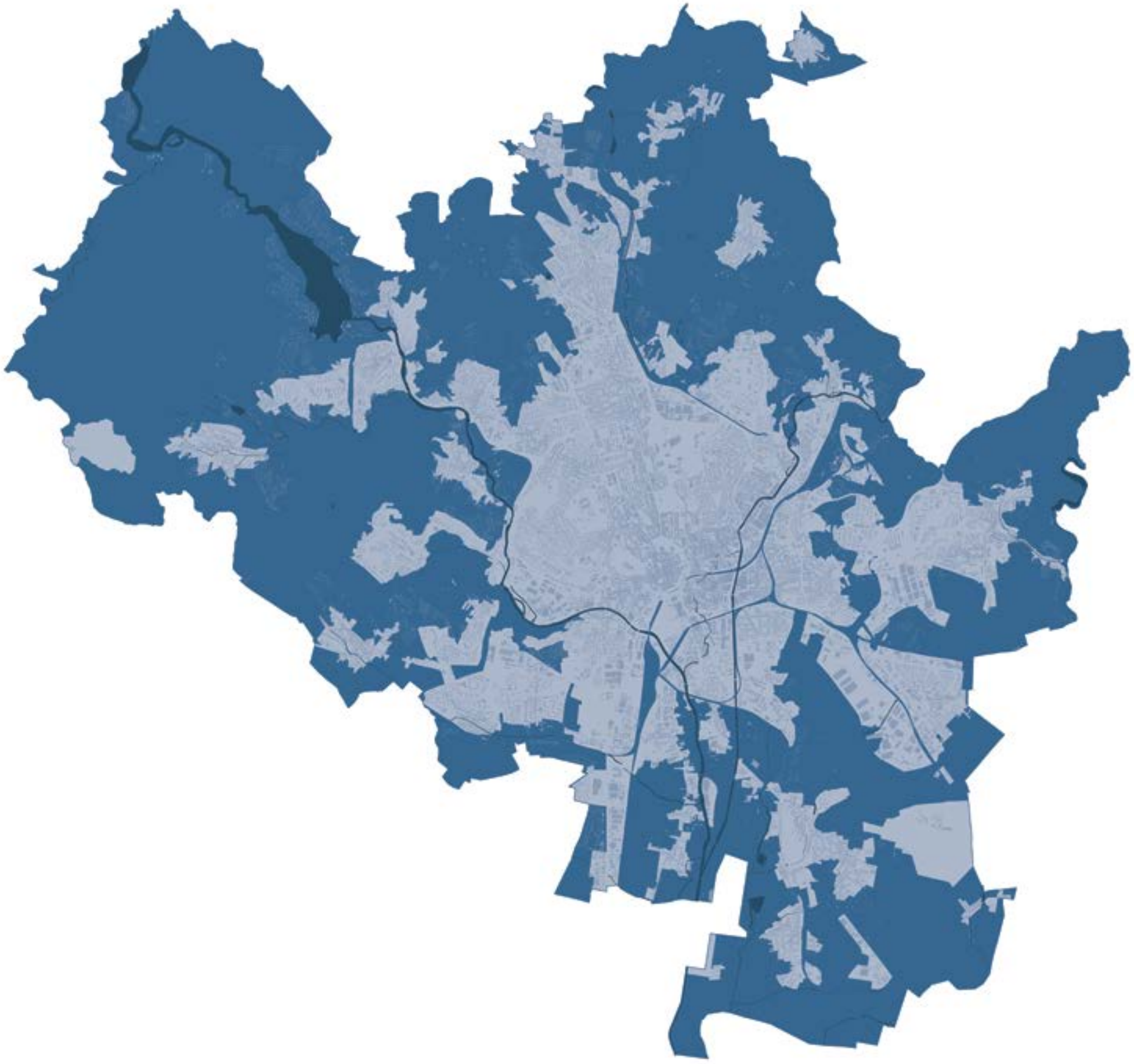

3 · 3 · 1 KRAJINNÝ RÁMEC MĚSTA

Často se říká, že Brno má krásné okolí. Myslí se tím hlavně zvlněná a zalesněná krajina mezi Brněnskou přehradou a Mariánským údolím na sever od města. Tato krajina, charakterizovaná zalesněnými kopci, údolími s vodními toky a menším podílem polí a luk, je velmi intenzivně využívána k rekreačním účelům. Je vybavována zpevněnými cestami, mobiliářem a prodejnami s občerstvením. Dá se předpokládat, že tento trend bude pokračovat a z příměstských lesů se stanou více lesoparky.

Při vybavování veřejných míst v přírodě je vhodné ctít kontext přírodní i blízkého města.

Bezprostřední okolí města je kulturní krajinou – mozaikou polí, zahrad a lesů. Mírou její atraktivity je právě tato mozaikovitost a měřítko. V jižní části Brna, která je více zemědělsky využívaná, by měla být krajinná struktura vhodně členěna do menšího měřítka (např. výsadbou ovocných stromořadí podél cest). Drobné prvky a významná místa krajinné struktury jako jsou boží muka, křížky, pomníčky a vyhlídky je nutné chránit, neboť jsou nejen součástí krajinné mozaiky, ale především historickou stopou v krajině a spoluvytvářejí její identitu. Podstatné je posilovat propojení města a krajiny a nevytvářet neproniknutelné oblasti na okrajích, které by kontakt města s krajinou znemožnily.

Komunikace propojující město s okolními obcemi je vhodné posilovat výsadbou alejí.

Významným prvkem propojujícím krajinu s městem jsou řeky a zalesněné kopce. Zelené horizonty jsou vyhláškou stanovené linie nenarušitelné výstavbou nadzemních objektů.

Zelené klíny a krajinné komplexy jsou vyhláškou stanovená nezastavitelná území města.

340 Medlánecký kopec, Brno

Oblíbené místo v těsné blízkosti výstavby s panoramatickými výhledy na město tvoří zelený horizont města.

341 Příměstský les, Brno-sever

Příměstské lesy představují obrovskou hodnotu pro obyvatele města, hustá síť cest umožňuje svobodu pohybu v klimaticky příjemném prostředí.

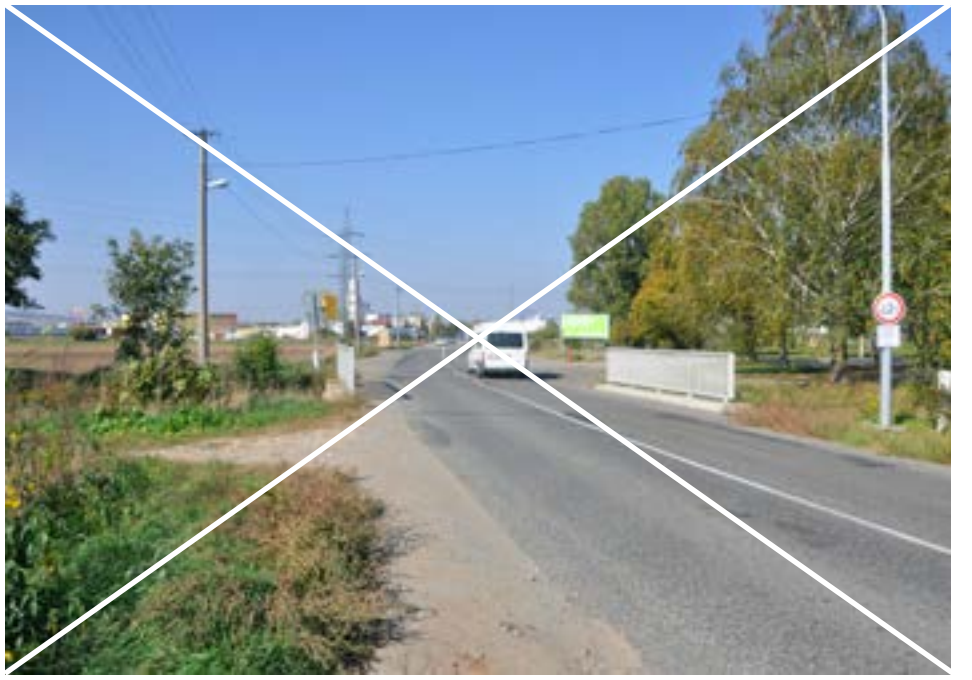

342 Zámecká, Brno Chrlice

Typický obraz krajiny jižní části města. Zemědělská krajina velkých lánů přeťatá komunikacemi a vedením technických sítí, doplněná reklamou. Přístupných a pobytových míst je zde relativně málo a jsou navzájem izolovaná.

3 · 3 · 2
PŘEHRADA

Vlivem potřeby protipovodňové ochrany a vývoje města vznikla Brněnská přehrada, která je unikátním vodním prvkem a fenoménem ve městě. Dříve sloužila i jako zdroj pitné vody. Dnes je centrem sportu, rekreace a celoměstských akcí v každém ročním období.

FUNKCE PŘEHRADY

- rekreační – je centrem rekreace, velmi intenzivně využívaná
- zásobárna vody – užitkové i závlahové vody
- energetická – zdroj elektrické energie
- protipovodňová – základem je řešení ochrany přírodě blízkým opatřením v okolí přehrady, proto je navržena koncepce rozlivových ploch v podobě luk, které jsou mimo povodňové období využívány k rekreaci
- dopravní – lodní doprava představuje vyhledávanou atrakci, okolí přehrady je však zatíženo automobilovou dopravou (zvlášť v letních měsících)

CHARAKTER

Charakter přehrady se mění z řeky tekoucí zalesněným údolím v severní části, přes rekreačně využívanou vodní plochu s plážemi, po intenzívně využívanou jižní část, kde převažují vodní sporty a lodní doprava.

ROZVOJ

Brněnská přehrada je jednou z nejvíce využívaných vodních ploch u nás. Lze předpokládat, že tlak na její další využívání k rekreačním i komerčním účelům bude sílit.

Z tohoto úhlu pohledu je nezbytné koordinovat stávající i nově vznikající aktivity převážně v jižní části přehrady a zabránit tak nárůstu využívání přehrady v její severní části a z toho plynoucí ztrátě zdejšího klidného a rekreačního charakteru. Přístupu k přehradě z jižní strany od přístaviště a souvisejícímu nábřeží je nutné zajistit kultivovanou a atraktivní podobu.

343 Lipno

Atraktivní veřejný prostor mariny lze realizovat nejen ve Středomoří.

344 Ženevské jezero, Švýcarsko

Tento příklad promenády kolem jezera, lemované stromořadím, je možnou inspirací pro Brno.

345 Brněnská přehrada, Brno

Negativní příklad hlavního přístupu k přístavišti Brněnské přehrady. Ten nesmí být lemován kolonií stánků, která je přehlídkou vizuálního smogu. Chybí chodníky pro chodce, cyklostezky a aleje stromů. Cesta navíc končí rozsáhlým parkovištěm, přes které chodí pěší.

3 · 3 · 3 PRAMENY A VODNÍ TOKY

Potoky a řeky jsou jedním z významných přírodních prvků, které propojují město s krajinou. Aby se mohly stát jeho plnohodnotnou součástí, musí do něj být vhodným a přiměřeným způsobem zakomponovány.

PŘÍRODNÍ CHARAKTER NÁBŘEŽÍ
Přirozené okolí řek a potoků vlivem pestrého porostu zajišťuje biodiverzitu a příjemné mikroklima. Nábřeží doplňují rekreační plochy v podobě koupacích či grilovacích míst, cyklostezek podél vodních toků, vyhlídek či přirozených přístupů k vodní hladině.

MĚSTSKÝ CHARAKTER NÁBŘEŽÍ
Potenciál vodních toků v centrální části města tkví ve zpřístupnění vodní hladiny a zatraktivnění přilehlých veřejných prostranství. Vodní tok protékající obytným územím nabízí hodnotu, kterou nemá každé město a které by se mělo využít.

REVITALIZACE ŘEK, POTOKŮ A NÁHONŮ
Řeky a potoky v městském prostředí mají velký potenciál pro zlepšení jeho obytné funkce. Revitalizacemi vodních toků může dojít nejen ke zlepšení jejich ekologické funkce, ale i k výraznému nárůstu hodnoty okolních veřejných prostranství.

Důležité je umožnit prostupnost nábřeží a vytvořit souvislé trasy pro pěší a cyklisty podél řek a potoků. Vhodné je posilovat jedinečnost charakteru těchto veřejných prostranství kvalitní úpravou technických staveb, jezů, náhonů, malých elektráren, umožňovat splavnost pro vodní sporty.

V Brně existuje řada zatrubněných potoků a náhonů, které dříve vytvářely jedinečnou kulisu. Při jejich postupné obnově je vždy potřeba prověřit jejich současný stavebně-technický stav, vydatnost a kvalitu protékajících vod a prostorové nároky z hlediska zpětného začlenění do městského prostoru.

PRAMENY A STUDÁNKY
Úprava pramenů a studánek zejména v severní části Brna je velmi kvalitní. Je typické, že tato architektonická i materiálová kvalita šla ruku v ruce s vybavením pamětními deskami a drobnými výtvarnými díly. Dnes tak představují nejen turistickou, ale zejména kulturní hodnotu. Některé ze studánek jsou však stále zanedbané a zasloužily by si větší údržbu i rozvoj.

346 U buku, Brno-sever

Upravené studánky jsou charakteristickým prvkem v příměstských lesích severozápadní části Brna. I díky těmto lesům a veřejným prostranstvím v nich jsou tyto městské části vyhledávanější pro bydlení více než čtvrtě na jihu města.

347 Svratka, Brno

Vytvoření pobytové plochy v podobě schodů, umožňujících přístup k jinak těžko dostupnému říčnímu korytu.

Zpřístupnění a vhodné začlenění řek do urbanistické struktury města přispívá k vytváření kvalitních veřejných prostranství a prohloubení interakce obyvatel s přírodními složkami ve městě.

348 Svitava, Brno

Přírodně řešené koryto řeky na okraji města s nově navrženými dřevěnými schody, množstvím mobiliáře a vzrostlé zeleně na břehu.

Okolí tohoto úseku Svitavy je přeměňováno na přírodní park a na řece jsou prováděny úpravy pro její rekreační využití.

3 · 3 · 4 PROTIPOVODŇOVÁ OPATŘENÍ NA VODNÍCH TOCÍCH

Povodně jsou zcela přirozenou událostí, která vzniká jako důsledek extrémních projevů počasí. V řadě situací mohou být povodňové stavy příčinou rozsáhlých materiálních škod nebo dokonce ztrát na životech obyvatel. Jejich nepravidelný výskyt však mnohdy negativně ovlivňuje naše vnímání aktuálnosti povodňového nebezpečí.

Návrh protipovodňové ochrany v intravilánu města je mnohdy vhodnou příležitostí ke zkvalitnění říčních biotopů a navazujících veřejných prostranství. Protipovodňová opatření ve městech je tedy třeba vždy vnímat v širších souvislostech.

Při řešení opatření proti povodním je nutné dbát na urbanistické, estetické a přírodní hodnoty vodních toků.

Protipovodňových opatření existuje celá řada. Jednou z preventivních možností je stanovení záplavových území a omezení jejich zastavování. V rámci protipovodňové ochrany je možné dále využívat jak opatření technická, jako jsou ochranné hráze, protipovodňové stěny nebo suché retenční nádrže, tak přírodě blízká. V každé konkrétní situaci je třeba přizpůsobit dané řešení protipovodňové ochrany charakteru místa a hledat jejich optimální kombinaci.

PŘÍRODĚ BLÍZKÉ ÚPRAVY

Přírodě blízká opatření na vodních tocích řeší protipovodňovou ochranu v úzké vazbě na vodní toky a jejich nivy. Kromě dosažení požadovaného protipovodňového účinku je cílem těchto opatření i zlepšení ekologického stavu vodních toků.

Jedná se například o komplexní revitalizace koryt s obnovením přirozené inundace v říční nivě, vytvoření složeného profilu koryta s bermami nebo vybudování ochranných nádrží s přírodě blízkou úpravou vnitřního prostoru.

349 Rašínovo nábřeží, Praha

Nábřeží ve dvou úrovních. Horní navazuje na komunikaci a umožňuje výhledy na město a jeho dominanty. Spodní úroveň náplavky navazuje na vodní hladinu. Obě části jsou přístupné.

350 Řeka Svratka, Poříčí, Brno

Naprosto nevhodné řešení v centru města. Koryto řeky je obklopeno neudržovanou zelení různého vzrůstu, je nepřístupné a odříznuté od městského prostředí. Městem řeka pouze protéká, je nepřístupná.

349 | 350

351 Nábřeží Svratky, Brno

V rámci připravovaného projektu úpravy řeky Svratky je plánována rekonstrukce stávajících nábřežních zdí, rozšíření koryta, vytvoření kolonády, zpřírodnění a zpřístupnění vodního toku. V úseku od koupaliště Riviéra podél ulice Poříčí po viadukt na ulici Uhelné je současně navržena protipovodňová ochrana přilehlého území, a to ve formě zemních hrází, stěn nebo navýšení terénu.

Více o tomto projektu a protipovodňové ochraně v městě Brně je možné se dozvědět na webových stránkách https://voda.brno.cz.

Autoři návrhu:

prof. Ruller, arch. Korbička, arch. Trenz, Ing. Čermák, APLUS a.s., ŠINDLAR s.r.o.

352 Revitalizace řeky Isar, Mnichov, Německo

Při revitalizaci koryta řeky byla vytvořena rozlivová plocha, která je v letních měsících využívána jako pláž.

3 · 3 · 5 POBYTOVÁ MÍSTA V KRAJINĚ

Společným znakem všech míst, která jsou vyhledávána k zastavení a krátkému pobytu, je bezpečí, příjemné prostředí a možnost společenského kontaktu nebo pozorování dění v okolí.

ZASTAVENÍ
Turistická zastavení jsou nedílnou součástí naší kulturní krajiny. Jako zastavení sloužila dříve místa u křížků, často doprovázená výsadbou stromů. Jde jak o výrazné orientační body, tak o místa, jež nás spojují s naší historií. Křížky, kaple a boží muka nabízejí příležitost k modlitbě a z tohoto ohledu je vhodné k nim přistupovat a jejich okolí vhodně upravit.

PIKNIKOVÁ MÍSTA
Pikniková místa, ale i ohniště v přírodě výrazně rozšiřují možnosti trávení volného času v přírodě obzvláště pro obyvatele bytových domů bez vlastních zahrad. Jsou to společenská místa.

VYHLÍDKY
Vyhlídky jsou převážně cílem výletních tras. Historické cesty se vyvýšeným a nesnadno přístupným místům spíše vyhýbaly. Odměnou za vynaloženou energii by měl být nejen výhled sám, ale i možnost spočinout na krásném místě.

VOLNÉ PLOCHY
Větší volné plochy přírodního charakteru, které by nesloužily k hospodářskému účelu, se v příměstské krajině města Brna vyskytují zřídka. Zpravidla jde o louky, staré sady či nezalesněná návrší. Tato místa však nabízejí nejširší možnosti rekreačního využití.

STUDÁNKY
Fenoménem severní části Brna jsou studánky, upravené často kamenným portálem, zastřešením či zídkou a doplněné pamětní deskou.

MÍSTA U VODY
Místa vyhledávaná nejčastěji rybáři a dětmi. Ty první pohled na plynoucí vodní hladinu uklidňuje, pro ty druhé je hra s vodou něčím neodolatelným.

353 Kozí hora, Brno

Turistický přístřešek s lesním hřištěm.

354 Jundrov, Brno

Zřízením lavičky, ohniště a stolu bylo vytvořeno jednoduché pobytové místo na břehu řeky. Intenzívnější využívání místa ale přináší také zvýšené požadavky na péči o vegetaci a o místo jako celek.

355 Červený kopec, Brno

Přirozená vyhlídka na údolí řeky Svratky představuje cenné a jedinečné místo v urbanistické struktuře města.

3 · 4 DOPORUČENÍ

DOPORUČENÝ PŘÍSTUP

- Základním nástrojem pro tvorbu veřejných prostranství jsou urbanistické studie a regulační studie a plány. Doporučujeme pořizovat více těchto dokumentů a vytvářet tak názor na budoucí podobu města a jeho veřejných prostranství. Důležité je pořizovat tyto dokumenty v předstihu nebo v souběhu s technickými a dopravními návrhy prostranství.

- Zvyšovat kvalitu života ve městě kultivováním a vytvářením příměstské krajiny. Příměstská krajina má být přiměřeně přístupná a má obsahovat kvalitní pobytová místa přírodního charakteru. Doporučejeme pořizovat územní studie sídelní zeleně a krajinářské studie příměstské krajiny.

- Při jakýchkoli úpravách místa respektovat stávající kontext, charakter a hodnoty. V případě zásadních úprav usilovat o vytvoření nového hodnotného charakteru místa.

- Zásadní změny a nové stavby musí vždy přinést celkové zlepšení místa.

- Usilovat o maximální přístupnost a prostupnost územím.

KONKRÉTNÍ DOPORUČENÍ

- Správně pracovat s urbanistickou terminologií. Charakter prostranství je dán jeho geometrií, podobou jeho hranic a prvků v něm, nikoli pouze názvem.

- Pracovat s klasickými prvky urbanistické a krajinářské typologie.

- Komunikace propojující město s okolními obcemi a krajinou je vhodné posilovat výsadbou alejí.

- Při řešení opatření proti povodním se musí dbát na urbanistické, estetické a přírodní hodnoty vodních toků a vodní toky přiměřeně zpřístupnit.